

Asia: VN/28937/2021

Arviomuistio pienriitamenettelystä

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

HELSINGIN KÄRÄJÄOIKEUDEN LAUSUNTO

Lähtökohta

Arviomuistion mukaan kansainvälisen vertailun perusteella riitaisia riita-asioita saapuu Suomessa tuomioistuimiin vähemmän kuin muissa maissa. Tutkimusten perusteella kysymys on siitä, että ihmiset ja yhteisöt eivät halua vaatia oikeuksiaan tuomioistuimissa. Keskeisimpinä syinä tälle on arviomuistiossa esitetty oikeudenkäynnin pitkä kesto ja suuri oikeudenkäyntikuluriski.

Arviomuistiossa esitetään kysymys, olisiko pienriitamenettelystä säätämällä mahdollista parantaa oikeusturvan saatavuutta tilanteissa, joissa riidan kohteen arvo on pienekkö. Pyrkimyksenä olisi edistää mainittua päämäärää lyhentämällä oikeudenkäynnin kestoja ja alentaa oikeudenkäyntikuluja pienriitamenettelyn soveltamisalaan kuuluvissa asioissa.

Arviomuistion mukaan pienriitamenettelyllä tarkoitetaan etupäässä pienekköjä rahamääriä koskeville riidoille tarkoitettua yksinkertaistettua ja kevennettyä oikeudenkäyntimenettelyä.

Arviomuistiossa täysimittaisella oikeudenkäynnillä tarkoitetaan voimassa olevan lain mukaista riita-asian oikeudenkäyntiä. Pienriitamenettelystä säätämisellä on muissa valtioissa yleensä pyritty tekemään pienekkön riita-asian käsittelystä tuomioistuimessa asianosaisille ns. täysimittaista oikeudenkäyntiä helpompaa, halvempaa ja nopeampaa.

Arviomuistiossa on esitelty muiden valtioiden pienriitamenettelyissä käytettyjä keinoja oikeudenkäyntimenettelyn keventämiseksi ja yksinkertaistamiseksi täysimittaiseen oikeudenkäyntiin nähden. Käräjäoikeus seuraavaksi arvioi käytännön ratkaisutoiminnan

näkökulmasta keinoja ja mahdollisuuksia niiden avulla saavuttaa edellä mainitut tavoitteet.

Haastehakemuksen ja vastauksen muoto ja sisältö

Pienriitamenettelyn haastehakemusten rajoittaminen koskemaan asioita, joissa riidan kohteen arvo on enintään 5.000 euroa, voidaan pitää selkeänä ja tarkoituksenmukaisena. Sen sijaan menettelyn aloittamiseksi edellytettävän asianosaisten suostumuksen tai tuomioistuimen päätöksen voidaan arvioida monimutkaistavan oikeudenkäyntiä.

Voimassa olevan lain mukaan riita-asia tulee käräjäoikeudessa vireille joko oikeudenkäymiskaaren 5 luvun 2 §:n mukaisella ns. laajan riita-asian haastehakemuksella tai saman luvun 3 §:n mukaisella lähtökohtaisesti riidattoman ns. summaarisen asian haastehakemuksella. Laajaa riita-asiaa koskevan haastehakemuksen edellytykset poikkeavat siten jonkin verran summaarisen haastehakemuksen sisällöstä. Keskeisimmät erot liittyvät vaatimuksen perusteena esitettäviin seikkoihin ja todisteluun. Summaarisessa haastehakemuksessa on esitettävä ainoastaan seikat, joihin vaatimus välittömästi perustuu, eikä todistelua tule lähtökohtaisesti ilmoittaa.

Pienehköjä saatavia koskevien summaaristen asioiden ilmoitettu riidattomuus ei kuitenkaan ole aina todellinen. Mikäli halutaan harkita ja selvittää mahdollisimman yksinkertaista muutosta uutta menettelyä säättämättä, harkittavaksi ja vaikutuksiltaan selvitettäväksi voisi nousta esimerkiksi se, voitaisiinko riitaisia pääomaltaan alle 5.000 euron suuruisia asioita laittaa vireille lähes summaarista menettelyä vastaavassa kevennetyssä menettelyssä. Käräjäoikeuden käsityksen mukaan ennalta riitaiseksi tiedettävää asiaa koskevan haastehakemuksen sisällön merkittävä keventäminen ei ole välttämättä kuitenkaan tarkoituksenmukaista, koska sillä ei kaikissa tapauksissa olisi menettelyä nopeuttavaa tai keventävää vaikutusta.

Arviomuistiossa on viitattu mahdollisuuteen käyttää lomakkeita pienempien vaatimusten käsittelyssä, mahdollisesti myös sähköisen asiointiportaalin kautta. Helsingin käräjäoikeus käsittelee ainoana käräjäoikeutena eurooppalaista maksamismääräystä koskevat hakemukset sekä vähäisiä vaatimuksia koskevat asiat. Menettelyiden tavoitteena on nopeuttaa ja yksinkertaistaa saatavien perintää Euroopan unionin jäsenvaltioiden rajat ylittävissä asioissa. Molemmissa

menettelyissä asiat pannaan vireille vakiolomakkeilla. Käräjäoikeuden kokemuksen perusteella

myös lomakkeilla vireille pantavissa asioissa esiintyy varsin usein epäselvyyksiä ja puutteita, minkä johdosta tuomioistuimen roolia korostava ja työmäärää lisäävä lomakkeiden täydennyttäminen on tavanomaista. Myöskään kirjallisen vastauksen antaminen vakiolomakkeella ei käräjäoikeuden

käsityksen mukaan poistaisi varsin usein käytännössä esiintyvää tarvetta selvennyttää maallikkovastaajan antamaa vastausta. Siten perusteeltaan hyvin moninaisiin pienriitoihin käytettävät lomakemuotoiset vireillepano- ja vastausasiakirjat eivät käräjäoikeuden käsityksen

mukaan todennäköisesti johtaisi menettelyn nopeutumiseen. Sen sijaan menettelyä voisi paremmin nopeuttaa ja tehostaa laadukas ja helppokäyttöinen sähköinen asiointiportaali, minkä toimivuudesta on kohtalaisen hyviäkin kokemuksia summaaristen asioiden osalta.

Arviomuistiossa ei lausuta pienriitamenettelyssä annettavan haasteen tiedoksiannosta. Tiedoksianto on tuomioistuimen ja vastaajan näkökulmasta olennainen osa oikeudenkäyntiä ja kevennettyjä esimerkiksi oikeudenkäymiskaaren 11 luvun 3 b §:n kaltaisia tiedoksiantotapoja tulisi ainakin

harkita käytettäväksi pienriitamenettelyssä annettavien haasteiden osalta.

Kirjalliselta vastaukselle asetettavat vaatimukset ilmenevät oikeudenkäymiskaaren 5 luvun 10 §:stä. Ottaen huomioon, että kynnys erityisesti summaarisessa menettelyssä käsiteltävien kanteiden riitauttamiselle asiaan vaikuttavalla tavalla on hyvin matala, vastaukselle asetettavia edellytyksiä ei käräjäoikeuden käsityksen mukaan ole mahdollista alentaa.

Riitaisen asian ratkaiseminen kirjallisessa menettelyssä

Oikeudenkäymiskaaren 5 luvun 27 a §:n mukaan riitainen asia voidaan ratkaista yksin kirjallisen valmistelun perusteella, jos asia on laadultaan sellainen, ettei sen ratkaiseminen edellytä

pääkäsittelyn toimittamista eikä kukaan asianosaisista vastusta asian ratkaisemista kirjallisessa

menettelyssä. Arviomuistiossa lausutun mukaan riitainen asia ratkaistaan lähtökohtaisesti

pääkäsittelyssä ja riitaisen riita-asian ratkaiseminen kirjallisesti on käytännössä harvinaista.

Helsingin käräjäoikeuden käsityksen mukaan vähäistä suurempi osa riitautuneista summaarisista riita-asioista ja laajoista riita-asioista kuitenkin ratkaistaan kirjallisessa menettelyssä.

Ratkaisemisella kirjallisessa menettelyssä ei kuitenkaan välttämättä ole olennaista vaikutusta oikeudenkäynnin keveyteen tai nopeuteen, mutta sillä voi olla vaikutusta oikeudenkäyntikuluihin.

Nykyinen säännös mahdollistaa asian ratkaisemisen kirjallisessa menettelyssä asianosaisten oikeusturvan vaarantumatta.

Kirjallisten lausumien määrän rajoittaminen, yhteenveto ja erillisen valmisteluistunnon toimittamatta jättäminen

Riita-asian kirjallisessa menettelyssä ratkaisemisen edellytysten selvittäminen edellyttää käytännössä yhteydenpitoa asianosaisiin lausumapyynnön muodossa vaatimusten ja perusteiden selventämiseksi, riitaisten ja riidattomien seikkojen selvittämiseksi ja todistelun kartoittamiseksi. Lausumapyynnot asianosaisille ovat tarpeen vastaavasti silloinkin, kun asia tulee ratkaistavaksi pääkäsittelyssä. Näin on erityisesti silloin, kun asian ratkaiseminen erillistä valmisteluistuntoa toimittamatta havaitaan mahdolliseksi.

Käräjäoikeuden näkemyksen mukaan kirjallisten lausumien määrän rajoittamisella ei olisi menettelyä nopeuttavaa tai yksinkertaistavaa vaikutusta. Tuomioistuimen kirjalliset lausumapyynnot ja asianosaisten lausumat selventävät asiaa kustannustehokkaasti sekä usein myös johtavat sovintoon, kanteen peruuttamiseen tai toisen asianosaisten passiivisuuteen perustuvaan asian ratkaisemiseen selvästi keveämmin ja nopeammin kuin riitaisen asian ratkaiseminen tuomiolla. Merkittävä osa nykyisessä riita-asian menettelyssä käsiteltävistä pienehköistäkin asioista päättyy kirjallisen valmistelun aikana.

Yhteenvedon laatimisen voidaan puolestaan arvioida olevan tuomioistuimelle ja asianosaisille tärkeä osa asian selvittämistä ja valmistelua, ja yhteenveto on käytännössä asianosaisten itsensä hyväksymä osa tuomiota. Yhteenvedon laatimatta jättämisellä ei voida arvioida olevan muutoksenhaun tarve huomioon ottaen asian kokonaiskäsittelyä keventäviä tai nopeuttavia vaikutuksia.

Erillisen valmisteluistunnon toimittamatta jättäminen on mahdollista ja yleistä jo voimassa olevien säännösten perusteella. Yksittäisen asian erityispiirteet, kuten esimerkiksi valmistelun vaihe, asian selvitys tai valmistelussa nimettyjen todistajien määrä, määräävät milloin tämä tulee arvioida tarkoituksenmukaisimmaksi menettelytavaksi.

Pääkäsittelyn keston rajoittaminen

Käräjäoikeuden käsityksen mukaan pääkäsittelyn kestoa ei voida järkevällä tavalla tai oikeusturvaa vaarantamatta rajoittaa ajallisesti. Oikeudenkäymiskaari nykyisellään edellyttää, ettei asiaan sekoiteta mitään siihen kuulumatonta ja mahdollistaa asiassa esitettävän todistelun rajoittamisen käräjäoikeuden toimesta, mikä riittävällä tavalla edistää tehokasta ajankäyttöä pääkäsittelyssä.

Todistelun rajoittaminen

Todistelua on mahdollista rajoittaa voimassa olevien oikeudenkäymiskaaren säännösten asettamissa rajoissa. Todistelun rajoittaminen laajemmin vaikeuttaisi arviomuistiossa todetuin tavoin aineellisesti oikeaan lopputulokseen pääsemistä ja olisi myös ristiriidassa oikeudenmukaiselle oikeudenkäynnille asetettujen edellytysten kanssa.

Materiaalinen prosessinjohto

Käräjäoikeus katsoo, ettei tuomarin roolia tule laajentaa pienriitamenettelyn puitteissa eikä muutoinkaan ns. tutkintamenetelmän suuntaan. Käräjäoikeus on voimassa olevien oikeudenkäymiskaaren 5 luvun 19 §:n ja 21 §:n nojalla velvollinen asian valmistelun tavoitteiden saavuttamiseksi selvittämään epäselväksi jääneet kysymykset, kuten asianosaisten lausumat ja niiden merkityksen sekä huolehtimaan, että asianosaiset mainitsevat kaikki seikat, joihin he haluavat vedota. Siirtyminen tätä enemmän kohti tutkintamenetelmää vaarantaisi tuomarin roolin asian puolueettomana ratkaisijana. Oikeusturvan saavuttaminen ilman avustajaa on mahdollista ainakin selvissä ja yksinkertaisissa asioissa nykyisten säännösten mukaisessa oikeudenkäynnissä.

Ratkaisun antaminen määräajassa

Määräaikojen asettamista ratkaisun antamiselle ei ole pidettävä perusteltuna tietyn menettelytavan puitteissa ratkaistavissa asioissa. Riita-asioita tulee kohdella lähtökohtaisesti samalla tavoin niiden taloudellisesta intressistä riippumatta. Eurooppalaisessa vähäisiin vaatimuksiin sovellettavassa menettelyssä on asetettu määräaikoja myös tuomioistuimelle, mutta oikeudenkäynti ei aina pääty asetetussa määräajassa, mitä ei puolestaan voida pitää tavoiteltavana.

Kirjalliset todistajanlausunnot

Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 24 § mahdollistaa kirjallisen todistajankertomuksen käyttämisen todisteena muun muassa silloin, jos asianosaiset siihen suostuvat. Käräjäoikeuden käsityksen mukaan ei ole esitettävissä kestäviä perusteita mainitusta edellytyksestä luopumiselle mahdollisen pienriitamenettelyn puitteissa ratkaistavaksi tulevista asioissa. Asianosaisella tulee olla mahdollisuus halutessaan esittää kysymyksiä kirjallisen todistajankertomuksen antaneelle todistajalle.

Todistajankuulustelu

Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 48 §:n nojalla tuomioistuimien kuulustelea riita-asiassa mm.

asianosaisen, jolla ei ole avustajaa. Käräjäoikeuden näkemyksen mukaan myös todistajan kuulustelu tuomioistuimen toimesta sopii hankalasti tuomarin rooliin asian puolueettomana ratkaisijana.

Tilanteissa, joissa tuomioistuimen kysymyksillä ei pyritä kuultavan jo antaman vastauksen selventämiseen, tuomioistuimen esittämät kysymykset voivat johtaa asian ratkeamiseen toisen asianosaisen kannalta haitallisella tavalla.

Avustajakelpoisuus

Käräjäoikeus toteaa, ettei asian vähäisempi taloudellinen intressi välttämättä merkitse sitä, että riitainen asia olisi laadultaan yksinkertainen. Tämä huomioon ottaen ei voida pitää perusteltuna, että avustajana asiassa saisi toimia muukin kuin oikeudenkäymiskaaren 15 luvun 2 §:n 1-3 momentin edellytykset täyttävä avustaja, kuten pykälän 4 momentin mukaisessa muun muassa

riitautumattomassa summaarisessa asiassa. Avustajakelpoisuuden vaatimusten alentaminen vähentäisi menettelystä aiheutuvia kustannuksia, mutta ei välttämättä edistäisi asian tehokasta käsittelyä, keventäisi oikeudenkäyntiä tai parantaisi asianosaisten oikeusturvaa.

Pääkäsittelyn toimittamisesta

Pääkäsittelyn toimittaminen videoyhteyden välityksellä siten kuin todistajien kuuleminenkin etäyhteyden välityksellä alentaisi asianosaisille oikeudenkäynnistä aiheutuvia kustannuksia ja ajanhukkaa. Vaikka pääkäsittely videoyhteydellä on mahdollista jo nykyisen lainsäädännön nojalla, sitä hyödynnetään käytännössä harvoin. Tämä selittyy pitkälti käytössä olevien teknisten järjestelmien toimintavarmuuteen ja käytettävyyteen liittyvillä ongelmilla. Pienriitamenettelyn puitteissa tapahtuvaan istuntokäsittelyyn liittyen arviomuistiossa todetuin tavoin todistelun esittämiseen etäyhteydellä asianosaisten itsensä toimesta voidaan arvioida liittyvän käytännössä hankaluuksia.

Käräjäoikeuden käsityksen mukaan pääkäsittely videoyhteydellä edellyttäisi kuitenkin arviomuistiossa esitetystä näkemyksestä poiketen lisäresursseja muun muassa etäoikeudenkäynteihin soveltuvien istuntosalien järjestämiseen ja toimintavarmoihin etäyhteyksiin, mikäli pienriitamenettelystä säättäminen johtaisi ennakoidusti riitaisten riita-asioiden määrän kasvuun. Helsingin käräjäoikeudella ei ole käytössään tähän soveltuvia vapaita tiloja.

Oikeudenkäyntikulujen korvaaminen

Käräjäoikeuden näkemyksen mukaan hävinneen asianosaisen korvausvelvollisuutta vastapuolelle on perusteltua rajoittaa taloudelliselta intressiltään vähäisissä asioissa. Arviomuistion mukainen ”ensimmäinen vaihtoehto” voisi johtaa perusteettomien oikeudenkäyntien määrän kasvuun. ”Toisen vaihtoehdon” vaikutus oikeudenkäyntikuluihin edellyttäisi puolestaan asianosaisilta nykyistä aktiivisempaa oikeudenkäyntikulujen määrän riitauttamista.

Arviomuistiossa mainittua sinänsä kannatettavaa ”kolmatta vaihtoehtoa” käsitellään varsin yleisellä tasolla. Perustellun kannan muodostaminen siitä tulisiko rajoitus perustaa esim. asian intressin määrään tai taksoitukseen asian käsittelyvaihe mahdollisesti huomioon ottaen ei ole mahdollista ilman vaihtoehtojen tarkempaa määrittelyä ja kattavaa selvitystä näiden vaikutuksista.

Ratkaisun perusteleminen

Käräjäoikeuden näkemyksen mukaan ei ole esitettävissä kestäviä perusteita keventää ratkaisun perustelutapaa oikeusturvaa ja oikeusvarmuutta vaarantamatta taloudelliselta intressiltään vähäisemmissä asioissa. Riita-asian vähäisempi taloudellinen intressi ei välttämättä merkitse sitä, että asia olisi näytöllisesti tai oikeudellisesti yksinkertainen. Asianmukaiset ja riittävät perustelut muun muassa vähentävät muutoksenhaun ja muutoksenhakuoikeuden tarvetta, ja siten keventävät ja nopeuttavat asian kokonaiskäsittelyä. Voimassa olevat säännökset mahdollistavat perustelujen kirjoittamisen tiiviisti asian edellyttämällä tavalla.

Muutoksenhakuoikeus

Käräjäoikeuden näkemyksen mukaan muutoksenhakuoikeuden rajoittaminen miltoin osin asian taloudellisen intressin perusteella on vaikeasti perusteltavissa. Tuomioistuinharjoitteluaan suorittavat käräjänotaarit ratkaisevat merkittävän osan käräjäoikeudessa käsiteltävistä riitautuneista summaarisista pääomaltaan enintään 20.000 euron suuruisista velkomusasioista. Olettaen, että myös pienriitamenettelyn piiriin tulevia riita-asioita ohjautuisi vastaavasti käräjänotaareiden ratkaistaviksi, asianosaisten oikeusturva edellyttäisi yhdenmukaista muutoksenhakuoikeutta menettelyn soveltamisalan ulkopuolelle jäävien riita-asioiden kanssa. Muutoksenhakuoikeutta ei voida asianosaisten oikeusturvaa vaarantamatta rajoittaa nykyistä jatkokäsittelylupajärjestelmää enempää.

Johtopäätökset

Arviomuistiossa on esitelty erilaisia tapoja yksinkertaistaa ja keventää oikeudenkäyntimenettelyä pienehköjä rahamääriä koskevissa riitaisissa riita-asioissa tarkoituksin tehdä tällaisen asian käsittelystä tuomioistuimessa asianosaisille ns. täysimittaista eli nykyistä riita-asian oikeudenkäyntiä helpompaa, halvempaa ja nopeampaa. Oikeudenkäyntien keventäminen, nopeuttaminen ja kustannusten pienentäminen ovat kannatettavia tavoitteita, mutta tavoitteiden saavuttamiseksi esitettävien keinojen tulisi olla vaikutuksiltaan punnittuja, ja niiden tulisi olla oikeassa suhteessa myös asianosaisten oikeusturvaan ja oikeusvarmuuteen nähden. Helpoin ja

tehokkain keino vaikuttaa oikeudenkäyntien nopeuteen olisi tuomioistuinten resurssien turvaaminen ja lisääminen.

Pienriitamenettelyn vaikutuksia koskevassa jaksossa 5 vaikutusten arviointi on perustettu oletuksiin pienriitamenettelyn keskeisestä sisällöstä. Tuossa yhteydessä esitetyt oletukset eivät kuitenkaan poikkea voimassa olevan lain mukaan noudatettavasta oikeudenkäyntimenettelystä muutoin kuin rajoitetun oikeudenkäyntikulujen korvausvelvollisuuden osalta.

Viitaten arviomuistiossa esiteltuihin tapoihin keventää ja yksinkertaistaa oikeudenkäyntimenettelyä sekä käräjäoikeuden edellä niiden osalta lausumaan, käräjäoikeudelle on jäänyt epäselväksi, millä tavoin oletusten mukainen pienriitamenettelyssä käsiteltäväksi tulevien riita-asioiden

oikeudenkäyntimenettely kevenisi ja minkä muutoksen vaikutuksesta asian käsittely

pienriitamenettelyssä olisi ns. täysimittaista riita-asian oikeudenkäyntiä helpompaa ja nopeampaa.

Oikeudenkäynnistä aiheutuvia kustannuksia voidaan alentaa eri tavoin oikeudenkäyntikulujen korvausvelvollisuutta rajoittamalla, mutta rajoituksista voidaan säätää ilman arviomuistiossa tarkoitettua pienriitamenettelyä.

Helsingin käräjäoikeudessa käsitellään asioita rinnakkain muun muassa eurooppalaisessa maksamismääräysmenettelyssä, eurooppalaisessa vähäisiin vaatimuksiin sovellettavassa menettelyssä ja oikeudenkäymiskaaren mukaisessa menettelyssä. Helsingin käräjäoikeuden kokemuksen mukaan useiden päällekkäisten tai limittäisten oikeudenkäyntimenettelyjen mahdollistaminen ei välttämättä selkiytä oikeustilaa tai paranna asianosaisten oikeusturvaa ja ainakin asettaa tuomioistuimen henkilökunnan ammattitaidolle suurempia vaatimuksia.

Käräjäoikeus edellä esitetyn perusteella arvioi, ettei pienriitamenettelystä säätäminen sen käyttöönotosta aiheutuviin kustannuksiin nähden riittävällä tavalla edistäisi sille asetettuja tavoitteita. Mainituilla perusteluilla käräjäoikeus ei pidä tarpeellisena lainsäädäntöhanketta pienriitamenettelystä säätämiseksi.

Mikäli pienriitamenettelystä säädettäisiin, sen myötä kärjäoikeuteen saapuvien täysin uusien riita-asioiden määrä arviomuistion mukaan lisääntyisi. Asioiden määrän arvioinnin kannalta merkityksellistä on kuitenkin se, minkä sisältöinen menettely olisi. Kärjäoikeudella ei ole

edellytyksiä määrän arvioinnille tämän arviomuistion perusteella. Joka tapauksessa riitaisten riita-asioiden määrän lisääntyminen edellyttäisi merkittävää lisäpanostusta nykyisiin resursseihin niin lisähenkilökunnan rekrytoimiseksi kuin tietojärjestelmien kehittämiseksi.

Pakkala Sirpa
Helsingin kärjäoikeus

Inkinen Jaana
Helsingin kärjäoikeus - Kärjätuomari Jouni Jarnamo ja kärjätuomari Juha
Kärkölä